

Evaluation of the Problems Encountered by Inclusion Students with Intellectual Disabilities in Primary Reading and Writing Teaching According to Teachers' Views¹

Fatih YILMAZ² Dilan AKAR³

To cite this article:

Yılmaz, F.; Akar, D. (2024). Evaluation of the Problems Encountered by Inclusion Students with Intellectual Disabilities in Primary Reading and Writing Teaching According to Teachers' Views [Zihinsel Yetersizliği Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerinin İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunların Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi] *Electronic Journal of Education Sciences*, [Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi], 13(26), 267-291. DOI: 10.55605/ejedus.1447890

Research article

Received: 2024-03-06

Accepted: 2024-10-28

Abstract

In this study, it is aimed to examine the views of teachers about the problems experienced by inclusive students with intellectual disabilities during the first literacy teaching process. Basic qualitative research design, one of the qualitative research models, was used in the study. The study group of the research consists of 15 classroom teachers with mental retardation students in the center of Batman in the 2022-2023 academic year. Information regarding the research was obtained through interviews. Criterion sampling approach was used in the selection of participants. The main criterion in the research is that the teachers have/have worked with inclusive students with intellectual disability. The interviews of the teachers who volunteered for the interview were recorded with an audio recorder. Researcher; Descriptive analysis was used in the analysis of the data obtained from the examination of teachers' opinions about the problems experienced by inclusive students with intellectual disabilities during the first literacy teaching process. Based on the data obtained within the scope of the research; It has been stated that teachers with inclusive students with intellectual disabilities experience a lack of materials, the classrooms with inclusive students are crowded and physically unsuitable. It has been determined that one of the biggest problems experienced by the teachers in this process is the lack of time, and that the duration of the Individualized Education Program (IEP) is insufficient for these students. In addition, in this process, it was concluded that a single method did not meet the need, and more than one method should be used in order to embody it. Based on the research findings; It was emphasized that continuous repetitions should be made to overcome the forgetting problem, that there should be family support at home, and the importance of supporting the process with additional assignments. In order for the process to progress more healthily, it has been suggested that the Guidance Research Center (RAM) should make correct analyzes and that an Individualized Education Program (IEP) should be prepared by arranging the achievements in accordance with the needs of the student.

Keywords: Intellectual disability, inclusive student, primary reading and writing teaching.

² Doç. Dr. Dicle University, Ziya Gökalp Education Faculty, fyilmaz4@gmail.com

³ dilanakaar.36@gmail.com

Zihinsel Yetersizliği Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerinin İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunların Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi⁴

Fatih YILMAZ⁵ Dilan AKAR⁶

Atf:

Yılmaz, F.; Akar, D. (2024). Evaluation of the Problems Encountered by Inclusion Students with Intellectual Disabilities in Primary Reading and Writing Teaching According to Teachers' Views [Zihinsel Yetersizliği Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerinin İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunların Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi] *Electronic Journal of Education Sciences*, [Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi], 13(26), 267-291. DOI: 10.55605/ejedus.1447890

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 2024-03-06

Kabul Tarihi: 2024-10-28

Öz

Bu çalışmada zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin ilk okuma yazma öğretimi sürecinde yaşadıkları sorunlara dair öğretmen görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma modellerinden temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, 2022–2023 eğitim-öğretim yılında, Batman merkezinde zihinsel yetersizliğe sahip kaynaştırma öğrencisine eğitim veren 15 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmaya ilişkin veriler görüşme yoluyla elde edilmiştir. Katılımcıların seçiminde ölçüt örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırmadaki temel ölçüt öğretmenlerin zihinsel yetersizliğe sahip kaynaştırma öğrencisiyle çalışıyor/çalışmış olmasıdır. Görüşme için gönüllü olan öğretmenlerin, görüşmeleri ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Araştırmacı; zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin ilk okuma yazma öğretimi sürecinde yaşadıkları sorunlara dair öğretmen görüşlerinin incelenmesinden elde ettiği verilerin analizinde betimsel analizden faydalanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen verilere dayanarak; zihinsel yetersizliğe sahip kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin materyal eksikliği yaşadığı, kaynaştırma öğrencilerinin bulunduğu sınıfların mevcutlarının kalabalık olduğu ve fiziki olarak uygun olmadığı belirtilmiştir. Öğretmenlerin bu süreçte yaşadığı en büyük sorunlardan birinin zaman sıkıntısı olduğu, BEP sürelerinin bu öğrenciler için yetersiz olduğu saptanmıştır. Ayrıca bu süreçte tek bir yöntemin ihtiyacı karşılamadığı, somutlaştırabilmek için birden fazla yöntem kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma bulgularına dayanarak; unutmama sorununu aşmak için sürekli tekrarlar yapılması gerektiği, evde aile desteğinin de olması gerektiği ve ek ödevlendirmelerle sürecin desteklenmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Sürecin daha sağlıklı ilerleyebilmesi için RAM doğru analizler yapmalı ve kazanımları öğrencinin ihtiyacına uygun olacak şekilde düzenleyerek BEP'in hazırlanması gerektiği önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel yetersizlik, kaynaştırma öğrencisi, ilk okuma ve yazma öğretimi.

⁵ Doç. Dr. Dicle University, Ziya Gökalp Education Faculty, fyilmaz4@gmail.com

⁶ dilanakaar.36@gmail.com

Giriş

Dil, din, soy ayrımı olmaksızın her birey doğuştan getirdiği hak ve özgürlüklere sahiptir. Bu hak ve özgürlükler kimse tarafından engellenemez. Eğitim alma hakkı da bu hakların başında gelmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. Maddesi "Herkesin eğitim hakkı vardır." ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 45-1'de "Kimse eğitim ve öğretim hakkından mahrum bırakılamaz." İbareleri ile tüm bireylerin eğitim alma hakkı hem uluslararası hem de ulusal metinler aracılığıyla garanti altına alınmıştır. Bu çerçevede özel eğitime ihtiyaç duyan bireyler de tıpkı diğer yaşlıları gibi eğitim alma hakkına sahiptirler (Bayar, 2017: 20).

Literatürde özel eğitime ait pek çok tanımlama yer almaktadır. Bazı tanımlamalar yetersizliği en alt seviyeye indirmeyi öne çıkarırken, bazı tanımlamalarda da birden fazla kavramın birleşimi olarak ele alınmaktadır (Orhan ve Genç, 2015). Kırcaali İftar (1998: 3)'a göre özel eğitim, diğer bireylerin niteliklerinden önemli oranda ayrılan öğrencilere uygulanan, her bireyin değişen özelliklerine göre hazırlanan ve bireyin özgür hareket etme kabiliyetini üst düzeye çıkarmayı amaçlayan eğitim hizmetlerinin tümüdür. Rakap (2015), özel eğitim sürecini erken çocukluk yıllarından itibaren başlanan ve gelecekte daha etkin ve uyumlu bireyler yetiştirmeyi amaçlayan süreç olarak tanımlar.

Özel eğitim hizmetine ihtiyaç duyan bireylere yönelik olarak başlayan ilk girişimler, 1700'lü yıllarda Fransa'da ortaya çıkmıştır. Dr. Itard ve Victor'un hikayesiyle doğan özel eğitim süreci, yine ilk kez Paris'te 1873 senesinde açılan görme engelliler okulu ile devam etmiştir. Sonrasında Avrupa ülkelerinde ve Rusya'da açılan okulları, ABD'de açılan yatılı özel eğitim okulları takip etmeye devam etmiştir. 19.yy bitimine doğru özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar için normal okulların bünyesinde özel eğitim sınıfları kurulmaya başlandı. 20.yy başlarken gelişen teknoloji ile birlikte zeka testleri oluşturulmaya başlandı. Özel eğitim sürecine aile desteği katılmaya başlandı. 20.yy ortalarına doğru ise yatılı özel eğitim veren kurumların açılışı durdurulmuş, açık olanlar kapatılmaya başlanmıştır. ABD'de özel eğitim ihtiyacı olan bireylere yönelik eğitim yasaları yürürlüğe girmiş ve yaygınlaştırılması gerektiği üzerinde durulmuştur (Cavkaytar ve Diken, 2005: 12).

Kaynaştırma uygulamalarının asıl amacı; özel eğitim ihtiyacı bulunan bireylerin her kademedeki ve yetersizlik türünde, yetersizliği bulunmayan akranlarıyla birlikte etkileşim içinde eğitim amaçlarını en üst seviyede gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktır. Özel eğitim uygulamalarının en temel hedefi, özrün birer engel haline dönüşmesini önlemektir. Kaynaştırma eğitimi, özel eğitim ihtiyacı bulunan bireylerin yetersizliği bulunmayan yaşlıları ile aynı ortamda, aynı materyalleri kullanarak en az kısıtlayıcı şartlarda eğitim ve öğretimini gerçekleştirmelerine yardımcı olan uygulamadır (MEB, 2017).

Özel eğitim uygulamaları 1950-1980 yılları arasında İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde bir şubeye bağlı olarak yürütülürken, 1980 yılında genel müdürlüğe bağlanmıştır. Bu durum özel eğitim hizmetlerinin, bakanlık aracılığıyla illerde bulunan Rehberlik Araştırma Merkezi tarafından yürütülmüştür. Bu sayede ülke çapında bir yapılaşmaya gidilmiştir. 1983 yılında 2916 sayılı "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar" yasası ile bu bireylere yönelik ilk geniş çaplı çalışmalar başlamıştır. 2916 sayılı yasa, özel gereksinime ihtiyaç duyan çocukların kaynaştırma eğitimiyle eğitim almalarını ilk olarak ele alan yasa olduğu için çok önemli bir yere sahiptir. 2916 sayılı yasanın 4. maddesinde belirtilen özel eğitim ilkelerinde "Özel gereksinime ihtiyaç duyan bireylerin, normal akranlarının devam ettiği okul ve eğitim kurumlarında eğitimlerine devam edebilmeleri için gerekli önlemler alınır." ifadesi yer

almaktadır. İlgili maddenin özel gereksinimli çocukların kaynaştırılmasıyla ilgili olduğu görülürken, bunun yanında kaynaştırma eğitiminin belirsizliği de dikkat çekmektedir (Kargın, 2004; MEB, 2002).

2021-2022 eğitim-öğretim dönemi içerisinde ülke çapında 306 bin 469'u kaynaştırma-bütünleştirmeyeyle örgün temel ve ortaöğretim kurumunda, 57 bin 413'ü özel eğitim okullarında, 77 bin 602'si özel eğitim sınıflarında, 993'ü hastanede yer alan sınıflarda, 10 bin 552'si evde eğitim kapsamında yer almak üzere toplam 453 bin 29 çocuğa özel eğitim hizmeti verilmiştir (MEB, 2022). Bu bağlamda düşünüldüğünde yaklaşık 1 Milyon çocuk özel eğitime gereksinim duymaktadır. Bu durum özel eğitimin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Özel eğitim aracılığıyla bireyler temel becerileri kazanmanın yanı sıra dört işlem ve okuma-becerisi de elde etmeleri beklenmektedir.

Zihinsel yetersizliği bulunan bireylere sistematik biçimde öğretimi yapılacak bir ilk okuma yazma öğretimi olgusu çok eskiye dayanmamaktadır. 1900lü yılların başında ilk okuma yazma öğretimi, zihinsel yetersizliği bulunan bireyler için gerekli görülmeyen ve öğretimi neredeyse kazandırılması imkansız bir beceri olarak görülmekteydi. 1950li ve 1960lı yıllardan sonra, eğitilebilir düzeyde yetersizliği bulunan bireylere yönelik okuma yazma öğretimleri hız kazanmaya başlamış ve bu çocuklara yönelik işlevsel görsel sözcüklerle okuma yazma öğretimlerine başlanmıştır (Katims, 2000a; Singh ve Singh, 1986).

Hoogeveen ve diğerleri (1989), zihinsel yetersizliği bulunan çocuklara okuma yazma öğretimi becerisi kazandırmada birçok sorunla karşılaşıldığını ifade etmişlerdir. Bu sorunların birden fazla faktörle ilişkili olabileceğini söylemişlerdir. Bu sorunlardan ilki harf ayırımında yaşanan güçlüklerdir. Görseller arasında yaşanan karmaşa ve bir bütünde yer alan parçaları ayırt edememe zihinsel yetersizliği bulunan çocuklarda sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorunlardan ikincisi ise harf-ses ilişkisini kavratmakta yaşanan problemlerdir. Harf-ses ilişkisi soyut kavramlardır ve yetersizliği bulunan çocuklar bu kavramları öğrenmede normal akranlarına nazaran yetersiz kalmaktadırlar. Karşılaşılan sorunlardan üçüncüsü ise, seslerin yalnız başına telaffuzlarıyla diğer seslerle birleşiminden ortaya çıkan seslerin birbirinden farklı olmasıdır. Bu durum yetersizliği bulunan çocukların, seslerden kelimeler türetmede ve türetilen kelimelerde yer alan seslerin ayırt edilmesinde zorluk yaşamalarına neden olabilmektedir. Dördüncü sorun ise, bazı dillerde ses-harf ilişkisinin düzensizliğinden kaynaklı okuma öğretiminin zorlaşmasıdır. Öğretimsel anlamda yaşanan sorunlar ise son sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Okuma yazma öğretim modellerinin birçoğu ise normal gelişim düzeyinde bulunan çocuklara göre düzenlendiğinden dolayı hazırbulunmuşlukları ya da öğretimsel olarak programlanması yetersizliği bulunan çocuklar için eksik kalabilmektedir.

Hafif veya orta düzey yetersizliğe sahip bireylerin okuryazarlık becerileri için sözcüğü tanıma, okuduğunu anlama, okumada süreklilik ve öğretimsel açıdan yöntem, teknik ve materyal geliştirilmiş ve yetersizliği bulunan bireylerin öğretimlerinde kullanılmıştır (Şengül ve Akçin, 2010). Zihinsel yetersizliği bulunan öğrencinin okuma ve yazma sürecini tamamlamış olması kendilerine olan güvenlerini desteklemektedir. Bu durum toplumsal ilişkilerini de olumlu yönde etkiler. Çocukların bilişsel ve psikomotor gelişimlerine yardımcı olur ve hayatlarının kolaylaşmasını sağlar. Bu yüzden çocuğun tüm yeterlilikleri ve yetersizlik durumları açık bir şekilde belirtmeli, yetersizlikleri yönünde gelişim sağlanmalıdır (Sarı, 2012).

Alan yazına bakıldığında zihinsel yetersizliği bulunan çocuklarla ilgili yapılan araştırmaların okuma yazma öğretiminde kullanılan yaklaşımlar, yaşanan sorunlar, öğretim teknikleri, kapsamlı okuma, çözümleme-birleştirme, öğrenci tutum ve davranışlarının

incelendiği görülmektedir (Başal ve Batu, 2002; Tokta, 2008; Erdem, 2010; Arabacı, 2009; Cohen ve diğerleri, 2008; Allor ve diğerleri, 2010; Ojok ve Wormnaes, 2013).

Bu durumlardan yola çıkarak zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma öğretilmede sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları problemler bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Dolayısıyla araştırmanın amacı, öğretmenlerin zihinsel yetersizliği bulunan bireylerle ilk okuma yazma sürecinde yaşadıkları sorunları belirlemek ve değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmaktadır.

- Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi ve kaynaştırma eğitiminde kullanılan uygulamalar hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma öğretilmeye başlamadan önce yaptıkları uygulamalar nelerdir?
- Sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriyle ilk okuma yazma sürecinin hissetme ve tanıma aşamasında yaşadıkları sorunlar nelerdir?
- Sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma öğretilmesi sürecinde kullandıkları yöntem ve teknikler nelerdir?
- Sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriyle ilk okuma yazma öğretilmesi sürecinde yaptıkları ek pekiştirme ve destek çalışmaları nelerdir?
- Sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerini değerlendirirken kullandıkları değerlendirme yöntemleri ve çalışmaları nelerdir?
- Zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin ilk okuma yazma öğretilmesi sürecinde karşılaştıkları sorunlar nelerdir? Bu sorunlar karşısında sizin geliştirdiğiniz çözümler nelerdir?
- Zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin normal akranlarıyla aynı ilk okuma yazma programını kullanmalarının doğurduğu sonuçlar nelerdir?
- Sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma öğretilmesi sürecinde MEB, RAM, okul idaresi ve ailelerden beklentileri nelerdir?
- Öğretmenlerin ilk defa zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine okuma yazma öğretilmesi gerçekleştirecek öğretmenlere önerileri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin ilk okuma ve yazma öğretilmesi sürecinde yaşadığı problemleri öğretmen görüşlerine göre derleyen nitel bir araştırmadır. Araştırma konusunun niteliği ve araştırmanın amacı doğrultusunda nitel araştırma modellerinden temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır.

Temel nitel araştırmada, bir olgu veya durumu katılımcılar kendi bakış açılarıyla yorumlar. Araştırmacılar da bu yorumları anlamlandırır. Temel nitel araştırmada araştırmacı, üzerine düşünülen fenomenlerle ilgili katılımcı fikirlerini, katılımcıların fenomenleri kendi hayatlarıyla nasıl bağdaştırdıkları ve tecrübeleriyle nasıl anlamlandırdığı ile ilgilenir. Temel nitel araştırmada veriler; görüşme, gözlem ya da doküman analizi yoluyla elde edilir. Araştırmacı literatür kapsamında soracağı sorulara, gözlemleyeceği duruma veya ilişkilendirebileceği diğer dokümanlara karar verir. Temel nitel araştırmada veri analizleri, ilgili verilerin ayıklanarak tekrarlayan verileri kendi aralarında kategorize edilmesi ile yapılır. Bulgular oluşturulurken veriler temalandırılır. Son aşamada ise araştırmacı, katılımcılardan elde edilen verileri yorumlayarak anlamlandırmaya çalışır (Merriam, 2013).

Çalışma Grubu

Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre amaçlı örnekleme yöntemleri, nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkmış bir yöntemdir. Birçok durum karşısında olayları açıklamada faydalıdır. Çalışma grubu seçimi, olgu ve olayların derinlemesine incelenmesine imkan tanıyan amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel işleyiş, önceden belirlenmiş tüm durumların çalışılmasıdır. Sözü edilen ölçüt araştırmacının kendisi tarafından da hazırlanabilir ya da önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi de araştırmada kullanılabilir. Bu araştırma 2022-2023 eğitim-öğretim yılında, Batman merkez ve ilçelerinde yer alan ve zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma öğretimi gerçekleştiren/gerçekleştirmiş 15 sınıf öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmacı, çalışmayı destekleyen verileri görüşme yoluyla elde etmiştir. Araştırma sürecine dahil olmak isteyen 15 katılımcı gönüllülük esasına göre seçilmiştir. Katılım sağlayacak öğretmenlerle görüşme öncesinde görüşülmüş ve görüşme sağlanacak tarih, yer ve zaman kararlaştırılmıştır. Görüşme için gönüllü olan öğretmenlere görüşme sürecinde ses kayıt cihazının olacağı ve seslerinin kayıt altına alınacağı, kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı bilgisi verilmiştir. Araştırma soruları özel eğitim konusunda uzman olan iki öğretim elemanına sunulmuş, onlardan gelen görüşler doğrultusunda son şekli verilmiştir. Ardından soruların işleyip işlemediğine ilişkin iki ön görüşme yapılmış ve anlaşılmayan ya da tekrara eden sorular çıkarılmıştır.

Araştırmacı katılımcı öğretmenlerden aldığı randevuya uygun gün, saat ve mekânda görüşmelerini gerçekleştirmiştir. Araştırmanın amacına ve alt problemlerine uygun olarak hazırlanan sorular, araştırmacı tarafından katılımcılara sorulmuştur. Araştırmacı görüşmelerinde, görüşmeye uygun daha detaylı bilgilere ulaşmak için ek sorular sormuştur. Öğretmenler cevaplarında doyum noktasına ulaşıncaya görüşme sonlandırılmıştır. Görüşme sonucunda öğretmenlere verdikleri katkılardan dolayı teşekkür edilmiştir. Elde edilen ses kayıtları araştırmacı tarafından yazıya aktarılmış ve uygun formatta düzenlemiştir.

Verilerin Analiz Edilmesi ve Yorumlanması

Veriler analiz edilirken alt problemler ciddi bir öneme sahiptir. Verilerin analizi ve yorumlanması aşamasında veriler alt problemlerle alakalı olmayan verilerden ayıklanır. Araştırmacı bu aşamada iyi bir literatür bilgisine sahip olmalıdır.

Araştırmada, zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriyle ilk okuma yazma öğretimi gerçekleştirmiş ve bu dönemdeki sorunları bire bir yaşamış sınıf öğretmenleriyle yapılan görüşmeden elde edilen veriler betimsel analiz yoluyla çözümlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre betimsel analizde veriler sistematik ve açık şekilde betimlenmelidir. Sonraki aşamada betimlemeler yorumlanarak birtakım sonuçlar elde edilir. Betimsel analizde amaç, görüşme sonucunda elde edilmiş verileri düzenleyip yorumlayarak betimlemektir.

Temel nitel araştırmada elde edilen veriler, betimsel analiz ya da içerik analiziyle gerçekleştirilir. Araştırmacı, elde ettiği verilerde betimsel analiz sürecinden faydalanmıştır. Betimsel analiz, görüşme sonunda elde edilen verileri araştırma sorularına uygun şekilde temalandırılır, özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde araştırmacı, görüşme ya da gözlem yaptığı katılımcıların görüşlerini etkin biçimde araştırmasına yansıtılabilmek amacıyla sıklıkla doğrudan alıntılara yer verebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmada yukarıdaki bilgiler doğrultusunda, katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Alıntılara yer verilirken katılımcıların isimleri doğrudan kullanılmamış, kendilerine kod isimler verilmiştir. Bu kodlar kadın katılımcılar için Kadın 1, erkek katılımcılar için sise Erkek 1 şeklinde verilmiştir. Bu durum katılımcılara açıklanmış, sözlü teyitleri görüşmelere başlanmadan önce ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır.

Etik kurul izni

Araştırma kapsamında Dicle Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan (Karar Tarihi: 06.12.2022; Karar No: 404289) etik kurul onayı alınmıştır.

Bulgular

Sınıf öğretmenlerine kaynaştırma eğitimi ve kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşleri sorulmuş, verilen cevaplara ilişkin temalar oluşturulmuştur. Tablo 1'de sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi ve uygulamalarına ilişkin görüşlerinden oluşan temalara yer verilmiştir.

Tablo 1. Kaynaştırma Eğitimi ve Uygulamalarına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Kaynaştırma Eğitimi ve Uygulamaları
Sınıfların kalabalık olması
Materyal eksikliğinin bulunması
Bire bir çalışmalar yapılması
BEP ders sürelerinin yetersizliği
Fiziki şartlar

Tablo 1 incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi ve kaynaştırma eğitiminde gerçekleştirilen uygulamalara ilişkin olarak; sınıfların kalabalık olması, materyal eksikliğinin bulunması, bire bir çalışmaların yapılması, BEP ders sürelerinin yetersizliği ve fiziki şartların uygunluğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Sınıf öğretmenlerinin bu konuda ifade ettikleri görüşlerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Kaynaştırma öğrencisi olan sınıfların kalabalık olması hem kaynaştırma öğrencisi hem de sınıftaki normal akranları açısından dezavantaj oluşturur. Çünkü kaynaştırma öğrencisine çoğunlukla bireysel eğitimle davranış değişikliği sağlanır.” (Erkek- 3)

“Bölgeler, iller, okullar olarak bile kaynaştırma eğitiminin kendine ait özellikleri bulunmaktadır. Süreç çok sıkıntılı ve yetersiz durumlar mevcut. BEP öğrenciye uygun olsa da ailelerin sosyoekonomik ve kültürel durumları çocuğun eğitim öğretim sürecini etkilemekte. Maalesef materyal yetersizliği de sekteye uğratmakta.” (Erkek- 2)

“Kaynaştırma uygulamalarındaki yöntemlerde çocuğun performansına göre karar verilir. Bu yöntemler çocukların işbirliğine dayalı olarak da yapılabilir. Bazen de öğrencileri bireyselle çekerek de hareket edebiliriz. Bu şekilde ilerleme sağlayabiliyoruz. Fakat bu uygulamalarda zaman konusunda bir eksiklik var. RAM'dan yollanan BEP'ler zamanlama konusunda yetersiz kalmakta.” (Kadın- 6)

“Kaynaştırma eğitiminde öğrenciye verilen zaman yetersiz kalıyor, somut materyaller okullarda yeteri kadar bulunmuyor. Ayrıca öğrenciyle bire bir çalışma imkanı azalıyor.” (Kadın-5)

“Kaynaştırma uygulamaları fiziki uygunluğun olduğu ve sınıf mevcudunun az olduğu sınıflarda gerçekleşmeli. Lisans döneminde yapılan tüm staj uygulamalarımız bu konuda yetersiz kalmakta.” (Kadın-7)

Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde; Erkek-3 kaynaştırma öğrencilerinin kalabalık sınıflarda bulunmasının akranları ve kendileri açısından yetersizlik olarak görmekte ve davranış değişikliğinin bireysel olarak sağlanması gerektiği görüşünü belirtmiştir. Erkek-2 ise kaynaştırma uygulamalarının bulunduğu yere göre değişiklik gösterebileceğini ve materyal eksikliğinin süreci sekteye uğrattığı düşüncesini belirtmiştir. Kadın-6 uygulamalara karar verirken çocuğun gösterebileceği performansın göz önüne alınarak karar verilmesi gerektiğini ve çocuklara bireysel zaman ayırarak ilerleme sağlanması görüşünü belirtmiştir. Kadın-5 ise öğrenci için ayrılan bireysel zamanın yetersiz olduğunu ve kalabalıktan kaynaklı öğrenciyle bire bir çalışma imkanının olmadığı görüşünü belirtmiştir. Son olarak Kadın-7 ise kaynaştırma uygulamalarının fiziki uygunluğun bulunduğu ve sınıf mevcudlarının az olduğu sınıflarda yapılması gerektiğini, lisansta yer alan staj uygulamalarının bu konuda eksik kaldığı görüşünü belirtmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi ve uygulamalarına ilişkin görüşleri incelendiğinde; fiziki uygunluğun olması ve sınıf mevcudlarının az olması gerektiği, öğrenciye özel bir zaman ayrılarak bire bir çalışmalar yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Materyal yetersizliğinin bulunmasının eğitim sürecinde eksiklikler oluşturduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Kaynaştırma uygulamalarına karar verilirken çocuğun bireysel performansının ve çevre koşullarının da göz önünde bulundurulması gerektiği bulgularına ulaşılmıştır.

Sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma öğretimine başlamadan önce yaptıkları uygulamalar hakkındaki görüşleri sorulmuş, alınan cevaplara uygun olarak temalar oluşturulmuştur. Tablo 2’de sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma öğretimine başlamadan önce yaptıkları uygulamalarla ilgili görüşlerinden oluşan temalara yer verilmiştir:

Tablo 2. Zihinsel Yetersiz Kaynaştırma Öğrencileriyle İlk Okuma Yazma Süreci Öncesi Yapılan Çalışmalara İlişkin Öğretmen Görüşleri

Zihinsel Yetersiz Kaynaştırma Öğrencileriyle İlk Okuma Yazma Süreci Öncesi Yapılan Çalışmalara

Materyal kullanımı
İnce/kaba motor beceri etkinlikleri
Somutlaştırma faaliyetleri
Oryantasyon çalışmaları

Tablo 2 incelendiğinde; sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriyle ilk okuma yazma sürecine başlamadan önce yaptığı çalışmalara ilişkin; materyal kullanımı, ince/kaba motor beceri etkinlikleri, somutlaştırma faaliyetleri, oryantasyon çalışmaları şeklinde görüşler belirtilmiştir. Öğretmenlerin bu konuda ifade ettikleri görüşlerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Kendi sınıfımda bir kaynaştırma öğrencim var. Durumunu 1.sınıfta fark ettim. Sınıftan geride takip ediyordu programı. Uzun bir süre kalem tutabilmesi için çizgi çalışmaları ve ince ve kaba motor becerilerini geliştirme etkinlikleri yaptık. Daha sonra harfleri tanıma ve hissetme aşamasına geçtik. Bu süreçte tüm duylara hitap edecek materyaller kullanmak çok önemli.” (Kadın-1)

“Bu tarz çocuklar okumaya bir şekilde geçebiliyor fakat yazma düzeyleri eksik kalıyor. Bu çocuklarla kas gelişimleri için çok fazla motor beceri geliştirme etkinlikleri yaptık. Evde de sepete mandal takma, gömlek ilikleme, bağcık bağlama, oyun hamurundan istenen şekilleri yapma gibi çok fazla etkinlikler yapılmasını istedim. Normal akranları bu tarz etkinlikleri bir hafta yapıyorsa bu çocuklarımızla bu etkinlikleri bir ay kadar yaptık.” (Erkek-4)

“Zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin ilk okuma ve yazma sürecinden önce sosyalleşmeleri sağlanmalıdır. Öğretmen ve arkadaşları ile bağ kurabilmeleri için çocuğa zaman tanınmalıdır. Ardından yavaş yavaş ve daha somut bir şekilde belki videolar belki de görseller kullanılarak bu sürece başlanmalıdır.” (Kadın-4)

“Kendi öğrencim ile sürecimde önce aile ile iletişime geçtim. Süreci, süreç boyunca karşılaşacağımız sıkıntıları, bu sıkıntılar esnasında yapabileceğimiz çözüm yollarını şeffaf bir şekilde anlattım. Öğrencimin ailesi, sürece dahil olmaktan mutlu olan bir aileydi. Bunun dışında adaptasyonu erken sağlayabilmek adına oryantasyon çalışmalarına daha çok önem verdim. Güvenli ve arkadaşlarıyla, benimle sevgi dolu bir eğitim ortamı oluşmasını, sosyal kabulünü sağladıktan sonra sürece başlamayı daha uygun gördüm.” (Kadın-2)

Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde; Kadın-1 ve Erkek-4'in zihinsel yetersiz öğrencilerde motor becerilerde de yetersizliklerinin bulunduğu ve bunların üzerine motor beceri etkinliklerinin yapılması gerektiği ve Kadın-1 öğretmen bu süreçte materyal kullanmanın da çok önemli olduğu görüşünü belirtmiştir. Kadın-4 ve Kadın-2 bu süreçte önce çocukların sosyalleşmelerinin sağlanmasının, ailelerine bu süreci anlatarak bu sürece başlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Kadın-4 bu süreçte çocuklara video ve görseller aracılığıyla somutlaştırarak sürece devam edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma öğretimine başlamadan önce yaptıkları uygulamalarla ilgili görüşleri incelendiğinde; süreç başlamadan önce çocukların ortama adaptasyonunu sağlamak adına oryantasyon çalışmalarının olması gerektiği belirtilmiştir. Zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilerde kas gelişim sorunları da görülebildiğinden ince ve kaba motor becerileri geliştirmek adına yapılacak etkinlikleri uzun tutmanın okuma ve yazma sürecindeki kalem tutma becerilerine olumlu katkılar sağlayacağı belirtilmiştir. Bu süreci aile ile daha sağlıklı yürütebilmek adına, aileyi süreçten ve süreç içerisinde karşılaşılabilecek sorunlar ve bunlarla alakalı çözüm önerilerinden haberdar etmenin önemi vurgulanmıştır. Aynı zamanda materyal kullanmanın ve tüm duyulara hitap edecek somutlaştırma faaliyetlerinin bu sürecin daha kolay ilerleteceği bulgularına ulaşılmıştır.

Sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriyle ilk okuma yazma sürecinin hissetme ve tanıma aşamasında yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşleri sorulmuş, alınan cevaplara uygun olarak temalar oluşturulmuştur. Tablo 3'te sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriyle ilk okuma yazma sürecinin hissetme ve tanıma aşamasında yaşadıkları sorunlara ilişkin temalara yer verilmiştir:

Tablo 3. Zihinsel Yetersizliği Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerinin İlkokuma ve Yazma Sürecinin Hissetme ve Tanıma Aşamasında Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri

Zihinsel Yetersizliği Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerinin İlkokuma ve Yazma Sürecinin Hissetme ve Tanıma Aşamasında Yaşadıkları Sorunlar

Unutma sorunu
Aile ilgisizliği
Öğrenmeye karşı direnç
Dikkat/odak problemleri

Tablo 3 incelendiğinde sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriyle ilk okuma yazma sürecinin hissetme ve tanıma aşamasında yaşadıkları sorunlara ilişkin unutma sorunu, aile ilgisizliği, öğrenmeye karşı direnç ve dikkat/odak problemleri yönünde görüş belirtmişlerdir. Sınıf öğretmenlerinin bu konuda ifade ettikleri görüşlerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Öğrendikleri sesi çok çabuk unutupuyorlar. Bu nedenle her harfin öğretimine uzun zaman ayırmak zorunda kalıyoruz tabii. Ailenin de destek olması gerekiyor bu aşamada. Öğrencinin harflere sürekli olarak harflere maruz kalması gerekiyor.” (Kadın-1)

“Çok çabuk unuttukları için bol bol tekrar yapılması, zaman ayrılması, aile desteğinin tam olması gerekir. Bunlar sınıf mevcutlarının kalabalıklığı, sürenin yetersizliği ve aile ilgisizliği sebebi ile ortaya çıkan sorunlardır.” (Erkek-1)

“Karşılaşılan ilk sorun öğrencinin ilk etapta karşılaştığı zorluklar karşısında gösterdiği öğrenmeye karşı direnç ve ailenin duygusal ve gerçekçi olmayan beklentileri ve yok saymalarıdır. Zamanla bu olumsuz durumlar ortak yürütülen çabayla ortadan kaldırılır.” (Kadın-8)

“Normal bireylerle yapılan ilkokuma yazma çalışmaları bile soyut kalabiliyorken, bu çocukların zorlanmasını normal karşılamamız gerekir. Harfleri ve sesleri somutlaştırmak için genellikle öğreteceğimiz harfin içinde bulunduğu kelimeleri seçmemiz gerekir. Bolca video ve görseller kullanmamız gerekir. Bu çocuklar çok fazla odaklanma sorunu yaşarlar. Dikkat süresi içerisinde çocuklara olabildiğince verimli olmamız gerekir.” (Erkek-1)

Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde; Kadın-1 öğretmenin bu öğrencilerin sesleri çabuk unuttuğunu ve bu sebepten kaynaklı her harf için harcanan zamanın arttığını dile getirmiştir. Öğrencinin sürekli harf ve seslere maruz kalması gerektiğini ifade etmiştir. E 1 ise unutmanın sürekli olmasından kaynaklı evde de harf ve seslerin tekrar edilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir. Ailenin ilgisizliğinden kaynaklı harf ve ses öğretiminde sorunların arttığını belirtmiştir. Selma hoca öğrencinin sorunlar karşısında olumsuz bir direnç gösterdiğinden ve ailenin öğrencisinden olmayacak beklentiler içerisinde olmasından kaynaklı sorunlar yaşadığı düşüncesini dile getirmiştir. Erkek-1 öğretmen ise normal bireylerle bile bu sürecin soyut kaldığını ve bu çocukların durumunu normal karşılamamız gerektiğini ifade etmiştir. Zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin odak/dikkat sürelerinin kısa olmasından kaynaklı bu sürenin verimli ve somutlaştırarak geçirilmesi gerektiği görüşünü ifade etmiştir.

Sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriyle ilk okuma yazma sürecinin hissetme ve tanıma aşamasında yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşleri incelendiğinde; unutma sorununu aşmak için aile ile işbirliği yapılması ve evde de sürekli tekrarlar yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Çocuğun öğrenmeye karşı sergilediği direnci

kırmalı, dikkat ve odak problemi sorunlarını aşmak için ders sürelerini verimli ve daha somut geçirilmesi gerektiği bulgularına ulaşılmıştır.

Sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilkokuma yazma sürecinde kullandıkları yöntem ve tekniklerle ilgili görüşleri sorulmuş, öğretmenlerin cevaplarına göre temalar oluşturulmuştur. Tablo 4’de öğretmenlerin görüşlerinden oluşan temalara yer verilmiştir:

Tablo 4. Sınıf Öğretmenlerinin Zihinsel Yetersizliği Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerine İlkokuma Yazma Sürecinde Kullandıkları Yöntem ve Tekniklere İlişkin Görüşleri

Zihinsel Yetersizliği Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerine İlkokuma Yazma Sürecinde Kullandıkları Yöntem ve Teknikler

Gösterip yaptırma
Görsel/işitsel materyaller
Oyunlaştırma/şarkılaştırma
El-göz koordinasyonu etkinlikleri

Tablo 4 incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma sürecinde kullandıkları yöntem ve tekniklere ilişkin; gösterip yaptırma, görsel/işitsel materyaller, oyunlaştırma/şarkılaştırma, el/göz koordinasyonu etkinlikleri şeklinde görüşler belirtilmiştir. Öğretmenlerin bu konuda ifade ettikleri görüşlerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Gösterip yaptırma yönteminde sözlü komutlarla çocuğa önce harf ve sesleri videolar ve görsellerle ben gösterdim daha sonrasında da öğrencime tahtada yaptırım. Soru ve cevaplarla dikte yaptırmayı çok fazla kullandım.” (Erkek-2)

“Çocuğu tanıdıktan sonra bu yöntem ve tekniklere karar verebiliyoruz. Çocuk için belirlediğim bir asgari düzey öğrenme sınırı her zaman olur. Çocuğuma bu çerçeve kadar kazanım öğretmeye çalışırım. Daha çok harf ve sesleri tanıtırken görsel ve videolarla desteklerim ki çocuğun dikkatini derse çekebileyim.” (Erkek-5)

“Öncelikle görsel materyaller, kavram kartları, el-göz koordinasyonu sağlayan etkinlikler, sesli videolarla çocukların ilgisini çekecek somut yöntemleri kullanmakta fayda var. Çünkü benim öğrencim duyduğu seslere karşı aşırı hassastı ve ilgisini çok fazla çekiyordu. Ben genel olarak görsel ve işitsel yolları tercih ettim.” (Kadın-4)

“Normal çocuklarla ‘Ses Temelli’ çalışıyoruz. Zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriylese her şeyi somutlaştırarak, oyunlaştırarak, görseller aracılığıyla bu süreci götürmeliyiz. Zihinsel yetersizliği bulunan bir öğrencimle her şeyi şarkı yoluyla öğrenmeye çalışıyorduk. Şarkıları ve dans çok ilgisini çektiği için beden dilimi ve sesimi kullanarak çocuğumu derse entegre etmeye çalışıyordum. Diğer akranlarıyla da süreci bu çocuğumuzla olduğumuz gibi götürmeye çalışıyorduk ki, kendisini özel hissettirmiyorduk.” (Kadın-7)

Öğretmen görüşleri incelendiğinde; tüm öğretmenlerin ortak olarak vurguladığı durum somutlaştırma olarak belirtilmiştir. Erkek-2 harf ve sesleri tanıtmada en çok gösterip yaptırma tekniğini kullandığını belirtmiştir. Harf ve ses öğretimini de somutlaştırmak için görsel ve işitsel yöntemleri çok fazla kullanmış, öğrenmeyi kontrol etmek amacıyla soru cevaplarla dikte yaptığını belirtmiştir. Erkek-5 ise çocuğun ilgi alanına yönelik olarak bireyi tanıdıktan sonra

yöntem ve tekniklere karar verdiğini ifade etmiştir. Zihinsel yetersizliği bulunan öğrencisi ile çalışmalarında görsel ve işitsel materyalleri sık sık kullandığını dile getirmiştir. Kadın-4 ise diğer öğretmenlerin yaptığı çalışmalara ek olarak bir de kavram kartlarını kullandığını belirtmiştir. Son olarak Kadın-7 ise öğrencisine uyguladığı yöntem ve tekniklerin tamamını sınıfında tüm çocuklara uyguladığını, bu sayede zihinsel yetersizliği bulunan öğrencisini normal akranlarından ayırtırmadan bu süreci ilerletmiştir. Aynı zamanda öğrencisinin şarkı ve dansa olan ilgisini fark ettiğinden beden dilini kullanarak ve harfleri şarkılaştırarak ses öğretimini sağladığı görüşünü belirtmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma sürecinde kullandıkları yöntem ve tekniklere ilişkin görüşleri incelendiğinde; öğretmenlerin kalıcılığı sağlamak amacıyla süreci daha somut tekniklere dayandırarak gerçekleştirdikleri, görsel/işitsel yöntemleri daha çok kullandıkları, öğrencilerin ilgileri doğrultusunda şarkıları ve dansları çok fazla kullandıkları, el-göz koordinasyonlarını sağlamak amacıyla gösterip yaptırma yöntemine başvurdukları bulgularına rastlanmıştır.

Sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriyle ilk okuma yazma öğretimi sürecinde yaptıkları ek pekiştirme ve destek çalışmalarına ilişkin görüşleri sorulmuş, alınan cevaplar doğrultusunda şu temalar oluşturulmuştur. Tablo 5’de sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriyle ilk okuma yazma öğretimi sürecinde yaptıkları ek pekiştirme ve destek çalışmalarına ilişkin görüşlerinden oluşan temalara yer verilmiştir:

Tablo 5. Zihinsel Yetersiz Kaynaştırma Öğrencileriyle İlk Okuma Yazma Öğretimi Sürecinde Gerçekleştirilen Ek Pekiştirme ve Destek Çalışmalarına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Zihinsel Yetersiz Kaynaştırma Öğrencileriyle İlk Okuma Yazma Öğretimi Sürecinde Gerçekleştirilen Ek Pekiştirme ve Destek Çalışmaları

- Akran destekli çalışmalar
- Okul dışı bireysel çalışmalar
- Eve ödevlendirmeler

Tablo 5 incelendiğinde sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriyle ilk okuma yazma öğretimi sürecinde yaptıkları ek pekiştirme ve destek çalışmalarına ilişkin görüşleri sorulmuş; akran destekli çalışmalar, okul dışı bireysel çalışmalar, eve ödevlendirmeler konularında görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlerin bu konuda ifade ettikleri görüşlerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Bunlar tamamen bireysel çalışmalar olmalı. Akranlarından bu konuda destek almak da benim elimi güçlendiren bir durum oldu. Bireysel çalışmalarımızın başarıya ulaşabilmesi için eve ödev olarak da bu çalışmalar gitmelidir. Tabi ödevin neden verildiği de aileye mutlaka açıklanmalıdır.” (Kadın-6)

“ Zihinsel yetersizliği bulunan öğrencim ile okul dışı ekstra bireysel çalışmalar da yaptım. Sınıf içinde diğer çocuklarla beraberken bu çocuğuma destek olabilecek diğer arkadaşlarıyla grup çalışmalarına dahil ettim. Okul dışında çocuğa özel zaman ayrılarak yapılan ekstra çalışmalarla çocuğumuzun eksiklerini daha hızlı şekilde kapatıp, süreci hızlandırabildim.” (Kadın-7)

“ Bu çocukları sınıf dışında bire bir çalışmalara almak, onlara zaman ayırmakla bu süreci daha rahat atlatabildim. Ben çocuğumla fiş yöntemi ile çalıştım. Ses temelli cümle yöntemi ile maalesef ilerleme kat edemedik. Fişler bu süreçte daha

sağlıklı bir yöntem oldu. Sabah çalışılan fişleri akşam eve ödev olarak göndererek sık tekrarlar yaptık.” (Erkek-4)

Tablo 5’te yer alan öğretmen görüşleri incelendiğinde; tüm öğretmenler ortak olarak öğrencilerle bireysel çalışmalar yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Kadın- 6, bu süreçte bu çocukların akranlarından destek almanın da yarar sağladığını belirtmiştir. Kadın-7 ise sınıf içinde grup çalışmalarının etkili olduğunu ifade etmiştir. Erkek-4 ise öğrencisi ile ses temelli cümle yöntemi ile değil fişlerle çalışmaktan verim aldığını ve sabah çalıştığı fişleri akşam aileye tekrar etmeleri için gönderdiğini belirtmişlerdir.

Sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencileriyle ilk okuma yazma öğretimi sürecinde yaptıkları ek pekiştirme ve destek çalışmalarına ilişkin görüşleri incelendiğinde; akranlarından destek almanın ve bireysel çalışmaların bu süreci daha verimli hale getirdiği ve eve verilen ödevlendirmelerle yapılan tekrarların kalıcılığı arttırdığı bulgularına ulaşılmıştır.

Sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerini değerlendirirken kullandıkları değerlendirme yöntemleri ve çalışmalarına ilişkin görüşleri sorulmuş, alınan cevaplara uygun temalar oluşturulmuştur. Tablo 6’da sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerini değerlendirirken kullandıkları değerlendirme yöntemleri ve çalışmalarına ilişkin temalara yer verilmiştir:

Tablo 6. Sınıf Öğretmenlerinin Zihinsel Yetersizliği Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerini Değerlendirme Yöntemlerine İlişkin Görüşleri

Zihinsel Yetersizliği Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerini Değerlendirme Yöntemleri

Süreç değerlendirme

Dikte çalışmaları

Soru-cevap değerlendirmeleri

Tablo 6 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerini değerlendirirken kullandıkları değerlendirme yöntemleri ve çalışmalarına ilişkin; süreç değerlendirmeleri, dikte çalışmaları ve soru-cevap değerlendirmeleri şeklinde görüşlere yer verilmiştir. Öğretmenlerin bu konuda ifade ettikleri görüşlerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Tanısı konulmuş çocuklar ele alınacaksa BEP birimi bu çocuklarımız için değerlendirme yolluyor. Ama sadece bu değerlendirmeleri dikkate almayı doğru bulmuyorum. Bu çocukların çalışma süreçlerini de göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Çocuğun teneffüste ki durumları, aile ile ilişkisi, ders esnasındaki davranışları ve başarısı da göz önüne alınarak değerlendirmeler yapılmalıdır.” (Kadın-7)

“Öncelikle BEP raporunda olduğu gibi öğrenciden ne beklediğimizi bilmek gerekiyor. Öğrencimin özel eğitim ihtiyacı olduğunu bildiğim için süreci geriden takip edeceğimi zaten biliyordum. Okuma becerisini zaten her gün yaptırduğım okumalarla ölçebiliyordum. Yazma çalışmalarını ise ilk harf grubundan itibaren iki günde bir olacak şekilde dikte çalışmalarıyla değerlendirme yapıyordum. Sonuç değil süreç odaklı bir değerlendirme yapmayı bu çocuklar için daha faydalı görüyorum.” (Kadın-2)

“Değerlendirme yaparken öğrencimle soru-cevaplarla karşılıklı diyaloglar yaparak, dikte çalışmalarıyla, resim çizdirerek sözlü komutlarla değerlendirmeler yaptım.” (Kadın-4)

Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde; Kadın-7 BEP değerlendirmelerinin bu çocukları değerlendirmek için yetersiz kaldığını, çocukların sene başından itibaren tüm süreçlerinin göz önünde bulundurulması gerekliliğini ifade etmiştir. Kadın-2 öğretmen ise okuma sürecini her gün kontrol ettiğini, yazma sürecini ise iki günde bir olacak şekilde diktelerle kontrol ederek değerlendirmenin daha uygun olduğu görüşünü belirtmiştir. Kadın-4 ise değerlendirme yöntemi olarak soru-cevap yöntemlerinin sıklıkla kullandığını ifade etmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerini değerlendirirken kullandıkları değerlendirme yöntemleri ve çalışmalarına ilişkin görüşleri incelendiğinde; sonuç odaklı değerlendirmelerin öğrenciyi değerlendirirken yetersiz kaldığı, değerlendirmelerin sürecin tamamını kapsayacak şekilde olması gerektiği belirtilmiştir. Süreç değerlendirmelerinde sıklıkla dikte çalışmalarını, soru-cevap ve sözlü komutlarla değerlendirmeler yapıldığı bulgularına rastlanmıştır.

Sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin ilk okuma yazma öğretimi sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve bunlara geliştirdikleri çözümlere ilişkin görüşleri sorulmuş, alınan cevaplar doğrultusunda temalar oluşturulmuştur. Tablo 7’de sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin ilk okuma yazma öğretimi sürecinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşlerinden oluşan şu temalara yer verilmiştir:

Tablo 7. Zihinsel Yetersizliği Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerinin İlk Okuma Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar

İlk Okuma Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar

Akran zorbalığı
Uyum sorunu
Zaman sıkıntısı
Yetersizlik hissi

Tablo 7 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin ilk okuma yazma öğretimi sürecinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin öğretmenler akran zorbalığı, uyum sorunu, zaman sıkıntısı, yetersizlik hissi şeklinde görüşler belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bu konuda ifade ettikleri görüşlerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Öncelikle normal akranlarının yapabildiğini görünce bu çocuklar mutsuz oluyor maalesef. Bu özgüveni çocuklara aşılammamız gerek. Akran zorbalıklarının önüne geçmeli ve çocuğun ilk okuma yazma öğretimi sürecinde ‘okuyamazsın, başaramazsın’ tarzı alaycı ifadelerin dile getirilmesini engellemeliyiz. Bunun dışında verim alınamayan yöntem ve tekniği değiştirmemiz gerekir.” (Erkek-4)

“Yaşadıkları en büyük sorunların başında uyum problemi gelmekte.Sınıfa ve arkadaşlarına uyum sağlayamadıkları için ilk okuma yazma sürecine maalesef geç giriyoruz. Diğer sorunumuz ise akran zorbalığı. Bu çocuklara başarı sağlayamayacakları konusunda akranları tarafından ciddi baskı uygulanıyor. Üçüncü sorunumuz ise ailenin çocuğu kabul süresinin uzamasından kaynaklı çocuğun kendini yetersiz hissetmesi ve ilk okuma yazma sürecine geçiş aşamasının uzamasıdır.” (Erkek-1)

“Bence buradaki en büyük sorun zamandır. Bu çocuğuma normal akranlarıyla aynı sürede aynı kazanımı veremeyiz. Bu çocuklar için daha fazla zaman ve daha fazla tekrar gereklidir. Normal ders süresi içerisinde çocuğu ayırıştırıramam. Normal ders süreci içinde bu çocuklara yönelirsek sınıftaki diğer arkadaşlarını ihmal etmiş oluruz. Bu durum için öğretmenin kendi zamanından feragat ederek, ders dışında da çocuğu bire bir çalışmaya alması gerekir.” (Erkek-9)

“Çocuğun bu süreçte başaramayacağı düşüncesinden kaynaklı olarak yaşadığı yetersizlik duygusu maalesef ilk okuma ve yazma eğitimi sürecini sekteye uğrattıyor. Yetersizlik hissi çocuğun özgüvenini zedeliyor. Bu süreçte çocukla duygusal bir yakınlık kurmalı ve öğrenciye özgüvenini yükseltici etkinlikler yapmalıyız.” (Erkek-2)

Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde; Erkek-4 yetersizlik hissini çocukta yarattığı mutsuzluğa ve akran zorbalığına, Erkek-1 öğretmen ise yaşanan uyum problemlerinin ilk okuma yazma sürecine girişi geciktirdiğini belirtmiştir. Erkek-2 ise bu çocukların sıkılganlıklarından kaynaklı ders çalışma sürelerinin kısa tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanında çocukta oluşan yetersizlik hissini özgüveni düşürdüğünü belirtmiştir. Erkek-9 ise bu çocukların en büyük sorunlarının zaman olduğunu, ders sürelerinin bu öğrencilere yetmediği görüşünü ifade etmişlerdir.

Sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin ilk okuma yazma eğitimi sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve bunlara geliştirdikleri çözümlere ilişkin görüşleri incelendiğinde; zaman sorunu için öğretmenin okul dışında kendi özel zamanından feragat etmesi gerektiği, yetersizlik duygusu için çocuğa başarabileceği etkinlikler yapılması, uyum problemi ve akran zorbalıklarının önüne geçmek için akranlarıyla bu durumu konuşmalı ve yetersizliğini hissettirecek ifadelerden kaçınmaları gerektiği bulgularına ulaşılmıştır.

Sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin normal akranlarıyla aynı ilk okuma yazma programını kullanmalarının doğurduğu sonuçlara ilişkin görüşleri sorulmuş, alınan cevaplar doğrultusunda temalar oluşturulmuştur. Tablo 8’de zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin normal akranlarıyla aynı ilk okuma yazma programını kullanmalarının doğurduğu sonuçlara ilişkin öğretmen görüşlerinden oluşan temalara yer verilmiştir:

Tablo 8. Zihinsel Yetersizliği Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerinin Normal Akranlarıyla Aynı İlk Okuma Yazma Programını Kullanmalarının Doğurduğu Sonuçlara İlişkin Öğretmen Görüşleri

Zihinsel Yetersizliği Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerinin Normal Akranlarıyla Aynı İlk Okuma Yazma Programını Kullanmalarının Doğurduğu Sonuçlara

BEP sürelerinin yetersizliği
Bütünü algılama
Başarısız yöntem ve tekniklerin değişimi

Tablo 8 incelendiğinde zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin normal akranlarıyla aynı ilk okuma yazma programını kullanmalarının doğurduğu sonuçlara ilişkin öğretmenlerin; BEP sürelerinin yetersizliği, bütünü algılama ve başarısız yöntem ve tekniklerin değişimi konularında görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlerin bu konuda ifade ettikleri görüşlerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Bence programda sıkıntı yok. Programın hızında bir sıkıntı var. Zihinsel yetersiz çocuk belli bir yere kadar alır. Program hızı ve süreleri bu çocuklara uymuyor. İlk okuma ve yazma programı normal öğrenciye verilen hızda verilemez. Program daha yavaş ve daha fazla zaman ayrılarak verilmeli. BEP’lerin ayrılarak ders saatlerinin de arttırılması gerekir.” (Erkek-9)

“Ses temelli cümle yöntemini normal çocuklar için bile doğru bulmuyorum. Çocuk yapı gereği bütünü algılar. Bu çocuklar ve normal akranları için de eski yöntemlerimizden olan ‘Fiş yöntemi’ni daha sağlıklı buluyorum. Bu yöntemle çocukların okuması daha seriydi. Maalesef ses temelli yöntemin çocukların yükünü ağırlaştırdığını düşünüyorum.” (Kadın-7)

“Kaynaştırma öğrencilerine bizim kullandığımız ‘Ses Esaslı Cümle Yöntemi’nin uygun olduğunu düşünmüyorsunuz. Bu yöntemle başarı sağlayan çocuklar olabilir ama başarı sağlanamayan çocuklarla yöntemi değiştirmemiz gerekir. Ben birkaç öğrencimle fiş yöntemini kullanarak daha çok verim aldım.” (Erkek-4)

Öğretmen görüşleri incelendiğinde; Erkek-9 programda sıkıntı olmadığını fakat BEP’ler için ayrılan sürelerin yetersiz olduğunu ve ders sayılarının arttırılması gerektiğini, Kadın-7 ve Erkek-4 ise aynı programı uygulamanın doğru olmadığını ve bu çocukların bütünü algıladıklarını düşündüklerinden dolayı fiş yönteminin kullanılmasının daha doğru olduğu görüşünü ifade etmişlerdir.

Sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin normal akranlarıyla aynı ilk okuma yazma programını kullanmalarının doğurduğu sonuçlara ilişkin görüşlerinden hareketle; BEP ders sürelerinin arttırılması gerektiği, başarısızlıkla sonuçlanan yöntem ve tekniklerin hemen değiştirilmesi gerektiği ve çocukların yapıları gereği bütünü algılamalarından kaynaklı olarak kullanılan ses temelli cümle yöntemi yerine fiş yönteminin kullanılması gerektiği bulgularına ulaşılmıştır.

Sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma öğretimi sürecinde MEB, RAM, okul idaresi ve ailelerden beklentilerine ilişkin görüşleri sorulmuş, alınan cevaplar doğrultusunda temalar oluşturulmuştur. Tablo 9’da sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma öğretimi sürecinde MEB, RAM, okul idaresi ve ailelerden beklentilerine ilişkin görüşlerinden oluşan temalara yer verilmiştir:

Tablo 9. Sınıf Öğretmenlerinin MEB, RAM, Okul İdaresi ve Aileden Beklentilerine ve Önerilerine İlişkin Görüşleri

Sınıf Öğretmenlerinin MEB, RAM, Okul İdaresi ve Aileden Beklenti ve Öneriler

Paydaşların işbirliği
Öğretmene ek ücretlendirme
RAM’ın doğru analiz ve kazanımları
Sabır/özveri
Güven/sevgi bağı
Tecrübeli öğretmen desteği

Tablo 9 incelendiğinde sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma öğretimi sürecinde MEB, RAM, okul idaresi ve ailelerden beklentilerine ilişkin olarak; paydaşların iş birliği, öğretmene ek ücretlendirme, RAM’ın doğru

analiz ve kazanımları yönünde görüşler bildirmişlerdir. Sınıf öğretmenlerinin bu konuda ifade ettikleri görüşlerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Tüm birimler iletişim halinde olmalı. Her birim öğrencinin durumunu ve gelişimini takip etmelidir. Eğitimin evde de devam edebilmesi için aile sürece mutlaka dahil edilmelidir. RAM bu öğrencilerin analizini ve ders süreci için kazanımları genel değil daha özelleştirmiş şekilde göndermelidir.” (Kadın-5)

“RAM’ın okullarla etkileşimi daha fazla olmalı, öğretmene desteği arttırmalıdır. MEB-RAM-Okul idaresi arasındaki sirkülasyon sürekli olmalıdır. Aynı zamanda MEB, bu öğrencilerle ilgilenen öğretmenlere motivasyon amaçlı ek ücret desteği sağlamalıdır. Okul idaresi bu çocuklarımızın ailelerine psikolojik olarak destek vermelidir. Kurumlar arası işbirliği ve yardımlaşma sürekli olmalıdır.” (Erkek-9)

“RAM’dan gelen programın çocukları başarıya ulaştırabilmesi için çocukların mutlaka iyi analiz edilmesi gerekir. Çocuğun yetersizliğine uygun kazanımlar gönderilmelidir. Paydaşlar arasında işbirliği mutlaka sürekli olmalı, aile sürecin her aşamasında bilgilendirilmelidir.” (Kadın-6)

Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde; Kadın-5 okul idaresi, aile, MEB, RAM’ı da içine alan tüm paydaşların birlikte çalışmasının önemini belirtmiştir. Eğitimin sadece okul içinde değil evde de devam etmesini sağlamak için ailenin sürece aktif olarak katılması gerektiğini ifade etmiştir. Erkek-9 ise RAM’ın sürece daha fazla destek olması gerektiği, paydaşlar arasında iş birliği bulunması gerektiği, MEB’in süreç içerisinde öğrenciye destek veren öğretmene motivasyon olarak ek ücretlendirme yapması gerektiğini belirtmiştir. Kadın-6 ise RAM’dan gelen programların çocuğun yetersizliğine daha uygun olması gerektiği ve paydaşların işbirliği içinde olması gerektiği görüşünü ifade etmiştir.

Sınıf öğretmenlerine zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine ilk okuma yazma öğretimi sürecinde MEB, RAM, okul idaresi ve ailelerden beklentilerine ilişkin görüşleri incelendiğinde; paydaşların iş birliği içinde olması gerektiği görüşü görüşme yapılan tüm öğretmenler tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. MEB’in bu süreci yürüten öğretmenlere ek ücretlendirme yapması ve RAM biriminin öğrenciyi analiz etme ve kazanım hazırlama sürecinden doğru tanılamlar yapması gerektiği bulgularına rastlanmıştır.

Sınıf öğretmenlerine ilk defa zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine okuma yazma öğretimi gerçekleştirecek öğretmenlere önerileri sorulmuş, alınan cevaplara uygun olarak temalar oluşturulmuştur. Tablo 9’da sınıf öğretmenlerinin ilk defa zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine okuma yazma öğretimi gerçekleştirecek öğretmenlere önerilerine ilişkin temalara yer verilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin ilk defa zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine okuma yazma öğretimi gerçekleştirecek öğretmenlere önerilerine ilişkin, sabır/özveri, güven/sevgi bağı, tecrübeli öğretmen desteği şeklinde görüşler belirtilmiştir. Öğretmenlerin bu konuda ifade ettikleri görüşlerin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Öğrenci akranlarından fazla soyutlanmamalıdır, etkinlikleri her zaman en basit ve somut düzeye göre anlatılması gerekliliği ve bol tekrar yapılması gerektiği unutulmamalıdır. Öğretmen yolun sonunda olumlu sonuçlar olacağına inanmalı ve sabırlı olmalıdır.” (Kadın-5)

“Çocukla bu süreci sağlıklı geçirebilmek için öncelikle güven ve sevgi bağının oluşturulması gerekiyor. Bu bağ oluştuktan sonra akademik sürece geçilmelidir.”

Öğrencinin kendini rahat ifade ettiği güvenli ortamlar, öğrenme sürecini kolaylaştıracaktır.” (Kadın-4)

“Öncelikle bu çocukların özel olduğunu kabul etmemiz ve sabırlı olmamız gerekli. Öğretmen kendini bu çocuklar için daha donanımlı hale getirmeli ve daha önce bu süreci geçirmiş olan öğretmenlerle iletişime geçmelidir. Köy okulu gibi bir yerde ise ve bu çocuklarla ilk defa çalışacaksa maalesef her yöntem tekniği teker teker denemeli ve verimsiz yöntem tekniği değiştirerek sabırla sürece devam etmelidir.” (Kadın-6)

Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin ilk defa zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine okuma yazma öğretimi gerçekleştirecek öğretmenlere önerilerine ilişkin; Kadın-5 bu sürecin sabırla geçirilmesi gerektiği, öğretmenin öğrenciyi ortamdaki soyutlamaması gerektiği ve dersi en basit etkinliklerle somutlaştırarak anlatması gerektiği görüşünü belirtmiştir. Kadın-4 ise öğrencinin akademik olarak ilerleyebilmesi için güven ve sevgi bağının olması gerektiği, öğrencinin kendini rahat ifade edeceği ortamlarda eğitimin daha kolay olacağı görüşünü ifade etmiştir. K 6 bu çocukların özel olduğunu kabul ederek işe başlanması gerektiği, bu öğrenciler için öğretmenin donanımlı hale gelmesi için bu süreci yaşamış tecrübeli öğretmenlerden destek alması gerektiğini belirtmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin ilk defa zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine okuma yazma öğretimi gerçekleştirecek öğretmenlere önerilerine ilişkin görüşleri incelendiğinde; öğretmenin bu sürece öğrencisinin özel olduğunu kabul ederek başlaması gerektiğini, bu süreçte sabırlı olunması gerektiği ve öğretmenin bu çocuklar için kendini sürekli yenilemesi gerektiği bulgularına ulaşılmıştır.

Araştırmada öğretmenlere kaynaştırma uygulamalarına yönelik görüşleri sorulmuştur. Elde edilen bulgularda öğretmenlerin birçoğu kaynaştırma uygulamalarının yetersizliğe sahip öğrencilerle normal öğrencilerin aynı sınıf içinde eğitim öğretim görmesi olarak ifade etmişlerdir. Akçamete, Kış ve Gür (2009) araştırmalarında kaynaştırma uygulamalarını, özel eğitim ihtiyacı bulunan öğrencilere sınıf öğretmenlerinin tam ve yarı zamanlı şekilde akranlarından ayırılmadan eğitime dahil etme uygulaması olarak tanımlamışlardır. Kaynaştırma uygulamaları hakkındaki bulgumuz, alan yazındaki çalışmalar ile benzer sonuçlar ortaya koymuştur.

Tartışma

Araştırmada görüş belirten öğretmenlerin bir kısmı kaynaştırma uygulamalarının kalabalık sınıflarda yapılmasının kaynaştırma eğitiminin dezavantajı olduğunu ifade etmişlerdir. İzci (2004) araştırmasında, Türkiye’de sınıf kaynaştırmaları için uygun mevcutların bulunmadığını belirtmiş, Cankaya ve Korkmaz’ın (2012) çalışmasında ise kaynaştırma uygulamalarında sınıf mevcutlarının fazla olmasının öğretmenlerin uygulamaları esnasında önemli bir sorun oluşturduğunu ve kaynaştırma uygulamalarını zorlaştırdığı görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu bu çalışmalar araştırmamızla paralellik göstermektedir.

Zihinsel yetersizliğe sahip kaynaştırma öğrencileri bulunan sınıf öğretmenlerinin bir kısmı da sınıfların fiziki şartlarının kaynaştırma uygulamaları için yeterli olmadığını, bu sebeple verimli bir eğitim uygulamaları sürecinin geçirilemediği görüşünü belirtmişlerdir. Bilen (2007) çalışmasında, öğretmenlerin çalıştıkları kurumlarda çevrenin fiziki şartlarının ve sınıflarının fiziki şartlarının kaynaştırma uygulamalarının başarıya ulaşmasını engellediği görüşünü belirtmişlerdir. Bilen’in (2007) bu çalışmasında ulaştığı sonuçlar, araştırmamızı destekler sonuçlar ortaya koymuştur.

Araştırmada yer alan ilk okuma yazma öğretimi sürecine başlamadan önce yapılması gereken uygulamalar hakkında görüş belirten öğretmenler, ince/kaba motor becerilerin zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilerde gelişmediği görüşünü belirtmişlerdir. Yapılan görüşmeler sonucunda öğretmenlerin bir kısmı, ince/kaba motor beceri etkinlikleri çalışmalarının ilk okuma yazma aşamasının sağlıklı ilerlemesi için gerekli olduğu görüşünü belirtmişlerdir. Araştırmanın ince/kaba motor beceri etkinlikleri ile ilgili bulguları, Çolak'ın (2001) nitel olarak çalıştığı özel eğitim öğretmenlerinin zihin engelli çocukların okuma yazma öğrenmeleri hakkındaki çalışmasında ulaştığı bulgular ile benzer sonuçlara ulaşıldığını göstermektedir. Çolak'ın araştırmasında görüş belirten öğretmenler de ilk okuma yazma aşamasına geçmeden önce uzun süren bir hazırlık çalışmaları sürecinin olduğunu ve ince/kaba motor becerilerin gelişmesinin bu süreci kolaylaştırdığı görüşünü belirtmişlerdir.

Zihinsel yetersizliğe sahip kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerinin hemen hemen tamamına yakını ilk okuma yazma öğretiminde oyunlar, şarkılar ve dansların çok büyük bir yer kapladığı düşüncesini ifade etmişlerdir. Oyunlar, şarkılar ve dansların çocukların ilgisini düz anlatıma göre daha çok çektiği ve dikkat sürelerini arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Ulaşılan bu sonuç Mercer ve Mercer'in (1981) çalışmasında yer alan bulgularla örtüşmektedir. Öğretimsel oyunlar ve etkinlikler, ilk okuma yazma öğretimi sürecinde öğrencilerin dikkat sürelerini arttırarak derse karşı ilgilerinin yoğunlaşmasına ve yeni öğrenilenleri test etme imkanı sunmaktadır.

Araştırmada görüş bildiren öğretmenlerin tümü okuma yazma öğretimi sürecinde materyallerin eksik olduğunu, ders araçlarının bu çocuklara yetersiz kaldığı görüşünü bildirmişlerdir. Görüşmelerden elde edilen bu sonuç; Batu ve Başal'ın (2002) çalışmasında yer alan öğretmenlerin de araç-gereçlerin eksik olduğu ve kaynakların ders sürecinde yeterli olmadığı görüşünü desteklemektedir. Çolak'ın (2001) araştırmasında yer alan, araç-gereçlerin yetersizliği ve sadece ilk okuma ve yazma öğretimi kitabıyla gerçekleştirilen öğretim sürecinin istenilen başarıyı sağlamada yetersiz kaldığı görüşü ise çalışmamızda yer alan bulgularla örtüşmektedir.

Araştırmamızdan elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin bir kısmı ses temelli cümle yöntemini kullanırken, birkaçı ise cümle yöntemi ve fişlerle çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Cümle yöntemi ve sesleri kullanan öğretmenler zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilerin bütün algısının gelişmiş olmasından kaynaklı bu yöntemi seçtiklerini ifade etmişlerdir. Aker'in (2009) çalışmasında görüş bildiren öğretmenler, ses temelli cümle yönteminin öğretiminin daha kolay ve hızlı olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Şengül ve Akçin (2010) özel eğitim öğretmenlerinin, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerle gerçekleştirdiği ilk okuma ve yazma öğretimi sürecinde tek bir yöntem teknik kullanılmadığını fakat en çok ses temelli yöntemlerin kullanılması bulgularına ulaşılması bu çalışmayla paralellik göstermektedir. Deniz ve Sarı'nın (2017) araştırmalarında yer alan öğretmenlerin bir kısmı ise, zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilere ilk okuma yazma öğretimi sürecinde bütünden parçaya gidilerek gerçekleştirilen cümle yöntemi ile öğretim yolunun bu öğrencilerin öğrenme süreçlerine daha fazla destek olduğu görüşünü ifade etmişlerdir.

Araştırmada görüş bildiren öğretmenlerin birçoğu, öğrencileri değerlendirirken sürecin tamamının dikkate alınması ve öğrencilerin bu süreçte gösterdikleri performansların gözlem yoluyla belirlenmesi gerektiği görüşlerini ifade etmişlerdir. Gürsel'in (2000) de çalışmasında özel gereksinime ihtiyaç duyan öğrencilerin belli aralıklarla izlenmesi ve değerlendirilmesi gerektiği görüşü, araştırmamızın sonucuna uygunluk göstermektedir. Şengül (2008) araştırmasında, gözlem yönteminin en sık başvurulan değerlendirme yöntemi olduğunu fakat

tek başına yeterli olmadığını ifade etmiştir. Çıkan bu sonuçlar, araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir.

Araştırma kapsamında zihinsel yetersizliği olan kaynaştırma öğrencilerine sahip sınıf öğretmenlerinin hepsi, aile desteğinin bu süreçte en önemli faktör olduğu konusunda ortak bir görüş belirtmişlerdir. Akkök (2003) araştırmasında aile ile ortak çalışmalar yapılmasının, çocukların ders başarılarına katkılar sağladığını belirtmiştir. Deniz (2008) de araştırmasında öğretmenlerin bir kısmının da zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilerle ilk okuma yazma öğretiminde aileyle iş birliği içinde süreci yürütmenin önemini vurgulamıştır. Araştırmamızın bulguları, Akkök (2003) ve Deniz'in (2008) çalışmalarıyla benzer sonuçlara ulaşıldığını göstermektedir.

Araştırmada sınıfında zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencisine sahip sınıf öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretimi konusunda MEB, RAM, okul idaresi ve ailelerden beklentilerinde öğretmenlerin tamamı paydaşların iş birliği içinde çalışması gerektiği konusunda ortak görüş bildirmişlerdir. Bu araştırmada yer alan okul idaresinden beklentilere yönelik bulgularda Vural (2008), Babaoğlu ve Yılmaz (2010) materyal konusunda destek beklediklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmada sınıfında zihinsel yetersizliğe sahip kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerinin tamamına yakını, bu sürecin sabır içinde ve özveriyle geçirilmesi gerektiği görüşünü belirtmişlerdir. Dev ve Belfiore (1996) çalışmalarında, öğretmenlerin ilk okuma ve yazma öğretimi sürecinde sabırlı olmaları gerektiği bulgularına ulaşıldığını ifade etmişlerdir. Çolak (2001), Başal ve Batu (2002) araştırmalarında aile desteklerinin olumlu sonuçlar ortaya koyduğu ve aile ile iş birliği yapılmasının çocukların sosyal ve akademik başarıları üzerinde önemli katkılar sağladığını belirtmişlerdir. Araştırmada, öğretmenlerin ilk defa bu sürece dahil olacak meslektaşlarına verdiği tavsiyeler, genel anlamda alanyazın çalışmalarını destekler bulgular ortaya koymuştur.

Bu bağlamda aşağıdaki öneriler sınıf öğretmenlerinin yaşadığı zihinsel engelli çocuklaraokuma-yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunlara yönelik çözümler sıralanmıştır.

- Zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine yönelik olarak ilk okuma yazma sürecini kolaylaştırmak için yeni yöntemler geliştirilebilir.
- Sınıfın fiziki şartları ve mevcutları kaynaştırma öğrencilerine göre yeterli düzeye getirilmelidir.
- Sınıf öğretmeni zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerinin ön bilgilerine göre yöntem ve teknikleri değiştirmeleri konusunda hizmet içi eğitimden geçmelidirler.
- Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin ailelerini süreçten haberdar etmek ve ailelere de psikolojik destek sağlamak için rehberlik servisi tarafından destek hizmetleri verilmelidir. Ailelerin akademik sürece dahil edilmesi ile ilgili çalışmalar sürekli olmalıdır.
- RAM öğrencilerin BEP programlarını hazırlarken doğru analizler yapmalı, kazanımlar öğrencinin eksikliğini giderecek düzeyde olmalıdır.
- Öğretmenler zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilere ilk okuma yazma öğretimi sürecinde tüm duyularını harekete geçirecek materyaller kullanılmalı, süreçte video ve görselleri sık kullanarak öğretimi somutlaştırmalıdır.

- MEB, kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlere bu süreçte motivasyon sağlamak amacıyla ek ücretlendirmeler yapabilir.
- İlk okuma yazma öğretimi için dijital platformların kullanımı teşvik edilebilir.

Lisans Bilgileri

Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi'nde yayımlanan eserler Creative Commons AtıfGayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Copyrights

The works published in Electronic Journal of Education Sciences are licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Etik Beyanname

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen kurallara uyulduğunu ve “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirmediğimizi beyan ederiz. Aynı zamanda yazarlar arasında çıkar çatışmasının olmadığını, tüm yazarların çalışmaya katkı sağladığını ve her türlü etik ihlalinde sorumluluğun makale yazarlarına ait olduğunu bildiririz.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Etik kurul adı: Dicle Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Etik kurul karar tarihi: 06.12.2022

Etik kurul belgesi sayı numarası: 404298

Kaynakça

- Akçamete, G., Kış, A. ve Gürgür, H. (2009). Özel gereksinimli öğrenciler için kaynaştırma modeli geliştirme projesi. Ankara.
- Akçin, F. N. (2019). Zihinsel yetersizliği olan çocuklar için hibrit okuma-yazma öğretim yöntemi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1), 177-208.
- Aker, Z. (2009). *Zihinsel engelli öğrencilere okuma -yazma öğretiminde kullanılan ses temelli cümle yöntemi ile cümle yönteminin etkililiğine ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi* [Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Akkök, F. (2003). *Farklı özelliğe sahip çocuk aileleri ve ailelerle yapılan çalışmalar*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Akyıldız, S. (2016). Aday öğretmenlerin öğretme-öğrenme anlayışlarının öğretim programını benimseme ve uygulama değişkenleri açısından incelenmesi. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 238-252.

- Allor, J. H., Mathes, P. G., Roberts, K., Cheatham, J. P., & Champlin, M. T. (2010). Comprehensive reading instruction for students with intellectual disabilities: findings from the first three years of a longitudinal study. *Psychology in the Schools, 47*(5), 445-466.
- Arabacı, İ. (2009). *Özel eğitim sınıflarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin eğitilebilir zihin engelli öğrencilere ilk okuma öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Selçuk Üniversitesi.
- Babaoğlu, E. ve Yılmaz, Ş. (2010). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterlikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 18*(2), 345-354.
- Başal, M. ve Batu, E. S. (2002). Zihin özürlü öğrencilere okuma yazma öğretme konusunda alt özel sınıf öğretmenlerinin görüş ve önerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 3*(2), 85-98.
- Bilen, E. (2007). *Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunlarla ilgili görüşleri ve çözüm önerileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Cankaya, Ö. ve Korkmaz, İ. (2012). İlköğretim I. kademedeki kaynaştırma eğitimi uygulamalarının sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 13*(1), 1-16.
- Cavkaytar, A. ve Diken, İ. H. (2005). *Özel eğitime giriş* (1.baskı). Kök Yayıncılık.
- Çolak, A. (2001). *Zihin özürlü çocuklar ilköğretim okulu ve mesleki eğitim merkezindeki özel eğitim öğretmenlerinin zihin özürlü çocukların okuma yazma öğrenmeleri hakkındaki görüş ve önerileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Deniz, S. ve Sarı, H. (2017). Özel eğitim sınıfına devam eden hafif düzey zihinsel engelli öğrencilere okuma-yazma öğretiminde kullanılan öğretim yöntemlerine yönelik öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 4*(12), 156-171.
- Deniz, S. (2008). *Özel eğitim sınıfına devam eden zihin engelli öğrencilere okuma-yazma öğretiminde kullanılan öğretim yöntemlerine yönelik öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek tezi], Selçuk Üniversitesi.
- Erdem, M. (2010). *Eğitilebilir zihinsel engelli öğrencilere okuma yazma öğretiminde kullanılan ses temelli cümle ve cümle çözümleme yöntemlerine ilişkin öğretmen görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek tezi], Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Eripek, S. (2009). *Zihinsel yetersizliği olan çocuklar*. Gündüz Yayıncılık.
- Eroğlu, M. A. (2010). *Zihinsel engelli öğrencilerin eğitiminde kullanılan okuma-yazma yaklaşımları ve yöntemleri* [Yayımlanmamış yüksek tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Gürsel, O. (2000). *Özel gereksinimi olan çocukları değerlendirme*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Hoogeveen, F. R., Smeets, P. M. & Lancioni, G.E. (1989). Teaching moderately mentally retarded children basic reading skills. *Research in Developmental Disabilities, 10*(1), 1-18.

- İzci, E. (2004). Eğitim fakültesi ilköğretim sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim görmekte olan son sınıf öğrencilerinin “özel eğitim” konusundaki yeterlikleri ve ihtiyaçlarının değerlendirilmesi. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Karabörk, R. (2018). *Özel eğitim okulu yöneticilerinin özel eğitim mevzuatına ilişkin görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 1-13.
- Katims, D. S. (2000). Literacy instruction for people with mental retardation: historical highlights and contemporary analysis. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 35(1), 3-15.
- Kırcaali, İ. G. (1998). Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim. S. Eripek (Ed.). *Özel Eğitim* (3-32) içinde. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- MEB (2010). *Okullarımızda 3n (neden nasıl niçin) kaynaştırma. Yönetici, öğretmen, aile kılavuzu*. <http://Orgm.Meb.Gov.Tr/Duyurular/Kaynastirma.Pdf>. adresinden 11 Eylül 2022 tarihinde alınmıştır.
- MEB. (2022). Özel öğrencilerin kaynaştırma eğitimi için eğitimde bütünleştirme zirvesi toplandı. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. <https://meb.gov.tr/ozel-ogrencilerin-kaynastirma-egitimi-icin-egitimde-butunlestirme-zirvesi-toplandi/haber/26754/tr> adresinden 27 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- MEB. (2021). Bedensel yetersizliği olan bireyler için destek eğitim programı. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_05/21130008_Bedensel.pdf adresinden 10 Eylül 2022 tarihinde alınmıştır.
- MEB. (2013). Özel eğitim hizmetleri tanıtım el kitabı. <https://docplayer.biz.tr/4079760-t-c-milli-egitim-bakanligi-ozel-egitim-rehberlik-ve-danisma-hizmetleri-genel-mudurlugu-ozel-egitim-hizmetleri-tanitim-el-kitabi.html> adresinden 05 Aralık 2021 tarihinde alınmıştır.
- Mercer, C. D. ve Mercer, A. R. (1981). *Teaching students with learning problems*. Charles E. Merrill.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ojok, P. & Siri, W. (2013). Inclusion of pupils with intellectual disabilities: Primary school teachers' attitudes and willingness in a rural area in Uganda. *Journal International Journal of Inclusive Education*. 17(9), 3-1021.
- Orhan, S. ve Genç, K. G. (2015). Engellilere yönelik ülkemizde özel eğitim hizmet uygulamaları ve örnek ülke karşılaştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35(2), 115-146.
- Öz, M. F. (1998). *Uygulamalı ilk okuma yazma öğretimi*. Anı Yayıncılık.
- Öz, M. F. (1999). İlkokuma-yazma öğretimi. *Eğitim ve Bilim*, 14(114), 3-7.
- Rakap, S. (2015). Quality of individualised education programme goals and objectives for preschool children with disabilities. *European Journal of Special Needs Education*, 30(2), 173-186.

- Sarı, H. (2012). Çoklu yetersizliği olan öğrenciler. İbrahim Halil Diken (ed.), *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Pegem Akademi Yayınları.
- Singh, N. N. & Singh, J. (1986). Reading acquisition and remediation in the mentally retarded. *International Review of Research in Mental Retardation*, 14, 165-196.
- Şengül, H. ve Akçin, N. (2010). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere okuma yazma öğretme konusunda özel eğitim öğretmenlerinin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 43(2), 1-26.
- Şengül, H. (2008). *Özel eğitim öğretmenlerinin zihin engelli çocuklara okuma yazma öğretiminde kullandıkları yöntemin belirlenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Tokta, M. C. (2008). *Zihinsel yetersizliği olan kaynaştırma öğrencilerinde ses temelli yöntemin okuma yazma öğretimine etkililiğine ilişkin öğretmen görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek tezi]. İzzet Baysal Üniversitesi.
- Uslu, S. (2014). *Yenilenen ilkokul basamağında gerçekleştirilen okuma yazma öğretim sürecine ilişkin öğretmen görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Ünal, Ö. (2022). *Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin öz yeterlilikleri, sınıf yönetim becerileri ve program okuryazarlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek tezi] Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Ünüvar, P. ve Çelik, K. (1999). *İlk okuma yazma öğretimi. İlköğretimde etkili öğretim ve öğrenme öğretmen el kitabı, Modül 5*. MEBÇ.
- Üredi, L. (2008). *İlkokuma ve yazma öğretiminin amaç ve ilkeleri, birinci sınıf öğretmenin ve öğrencilerinin özellikleri*. Rabiye Bıçakçı (Ed.). *Ses temelli cümle yöntemi ve etkinlik örnekleriyle ilkokuma ve yazma öğretimi içinde* (53-70). Kriter Yayınları.
- Vural, M. (2008). *Kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin öğretimin uyarlanmasına ilişkin yaptıkları çalışmaların belirlenmesi* [Yayımlanmamış yüksek tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, M. (2008). *Birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okullarında ses temelli cümle öğretimi yöntemi ile ilk okuma yazma öğretimi sırasında karşılaşılan güçlükler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Yiğit, V. (2009). *Ses temelli cümle yöntemi ile ilk okuma yazma öğretim sürecinde karşılaşılan güçlükler ve bu güçlüklerle baş etme stratejilerinin belirlenmesi; (Şırnak ili örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.

